

Pufferrendszerek vizsgálata

Ecetsav/nátrium-acetát pufferoldat, ammonia/ammonium-klorid, ill. (nátrium/kálium) dihidrogénfoszfát/hidrogénfoszfát pufferrendszerek vizsgálata.

Oldatkészítés: a gyakorlatvezető útmutatása szerint készítsen $50\text{-}50\text{ cm}^3$ $1,0\text{ mol/dm}^3$ koncentrációjú ecetsav, nátrium-acetát, ammónia, ill. ammónium-klorid oldatokat reagens (2 M-os vegyszeroldatok) és szilárd vegyszerek felhasználásával. A foszfát puffer elkészítéséhez 50 cm^3 $1,0\text{ mol/dm}^3$ koncentrációjú foszfátoldatra lesz szükség, ami KH_2PO_4 (1,69g) és Na_2HPO_4 (1,77 g) sók 50 cm^3 vízben történő oldásával készíthető el.

Feladat

a). Ecetsav/nátrium-acetát pufferoldat vizsgálata

Négy kémcsőbe készítsük el az alábbi oldatokat:

1. kémcső $5,00\text{ cm}^3$ $1,0\text{ mol/dm}^3$ koncentrációjú ecetsav-oldat + $5,00\text{ cm}^3$ $1,0\text{ mol/dm}^3$ nátriumacetát-oldat + 1-2 csepp metilnarancs
2. kémcső $10,00\text{ cm}^3$ desztillált víz + 1-2 csepp metilnarancs
3. kémcső $5,00\text{ cm}^3$ $1,0\text{ mol/dm}^3$ koncentrációjú ecetsav-oldat + $5,00\text{ cm}^3$ $1,0\text{ mol/dm}^3$ nátriumacetát-oldat + 3 csepp fenolftalein
4. kémcső $10,00\text{ cm}^3$ desztillált víz + 3 csepp fenolftalein

Osztott pipettából adjunk az első két kémcső tartalmához cseppenként reagens sósavoldatot, míg az indikátor savas kémhatást nem mutat. (*A metilnarancs savas tartományban vörös, lúgos tartományban sárga színt mutató indikátor, átmeneti színe narancssárga, hagymaszínű, átcsapási tartománya pH: 3,5-5*). **Jegyezzük fel a két esetben felhasznált sósavoldat mennyiségét!** Osztott pipettából adjunk a 3. és 4. kémcső tartalmához cseppenként reagens nátrium-hidroxidoldatot, amíg az indikátor bázikus kémhatást nem mutat. (*savas közegben színtelen, lúgos közegben ibolyásvörös, átcsapási tartománya 8,2-10,0*). **Jegyezzük fel a két esetben felhasznált nátriumhidroxid-oldat mennyiségét!**

b). Ammónia/ammónium-klorid pufferoldat vizsgálata

Négy kémcsőbe készítsük el az alábbi oldatokat:

1. kémcső $5,00 \text{ cm}^3$ $1,0 \text{ mol/dm}^3$ koncentrációjú ecetsav-oldat + $5,00 \text{ cm}^3$ $1,0 \text{ mol/dm}^3$ nátriumacetát-oldat + 1-2 csepp metilnarancs
2. kémcső $10,00 \text{ cm}^3$ desztillált víz + 1-2 csepp metilnarancs
3. kémcső $5,00 \text{ cm}^3$ $1,0 \text{ mol/dm}^3$ koncentrációjú ecetsav-oldat + $5,00 \text{ cm}^3$ $1,0 \text{ mol/dm}^3$ nátriumacetát-oldat + 3 csepp fenolftalein
4. kémcső $10,00 \text{ cm}^3$ desztillált víz + 3 csepp fenolftalein

Osztott pipettából adjunk az első két kémcső tartalmához cseppenként reagens sósavoldatot, míg az indikátor savas kémhatást nem mutat. (*A metilnarancs savas tartományban vörös, lúgos tartományban sárga színt mutató indikátor, átmeneti színe narancssárga, hagymaszínű, átcsapási tartománya pH: 3,5-5*). **Jegyezzük fel a két esetben felhasznált sósavoldat mennyiségét!** Osztott pipettából adjunk a 3. és 4. kémcső tartalmához cseppenként reagens nátrium-hidroxidoldatot, amíg az indikátor bázikus kémhatást nem mutat. (*savas közegben színtelen, lúgos közegben ibolyásvörös, átcsapási tartománya 8,2-10,0*). **Jegyezzük fel a két esetben felhasznált nátriumhidroxid-oldat mennyiségét!**

c). (Nátrium/kálium) dihidrogénfoszfát/hidrogénfoszfát pufferrendszer vizsgálata.

Négy kémcsőbe készítsük el az alábbi oldatokat:

1. kémcső $10,00 \text{ cm}^3$ $1,0 \text{ mol/dm}^3$ koncentrációjú foszfátoldat + 1-2 csepp metilnarancs
2. kémcső $10,00 \text{ cm}^3$ desztillált víz + 1-2 csepp metilnarancs
3. kémcső $10,00 \text{ cm}^3$ $1,0 \text{ mol/dm}^3$ koncentrációjú foszfátoldat + 3 csepp fenolftalein
4. kémcső $10,00 \text{ cm}^3$ desztillált víz + 3 csepp fenolftalein

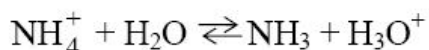
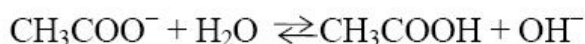
Osztott pipettából adjunk az első két kémcső tartalmához cseppenként reagens sósavoldatot, míg az indikátor savas kémhatást nem mutat. (*A metilnarancs savas tartományban vörös, lúgos tartományban sárga színt mutató indikátor, átmeneti színe narancssárga, hagymaszínű, átcsapási tartománya pH: 3,5-5*). **Jegyezzük fel a két esetben felhasznált sósavoldat mennyiségét!** Osztott pipettából adjunk a 3. és 4. kémcső tartalmához cseppenként reagens nátrium-hidroxidoldatot, amíg az indikátor bázikus kémhatást nem mutat. (*savas közegben színtelen, lúgos közegben ibolyásvörös, átcsapási tartománya 8,2-10,0*). **Jegyezzük fel a két esetben felhasznált nátriumhidroxid-oldat mennyiségét!**

Sóoldatok kémhatása, sók hidrolízise

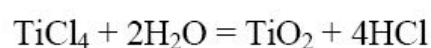
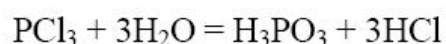
A régebbi szóhasználatban általánosan a vegyületek vízzel való kölcsönhatását tekintették hidrolízisnek, függetlenül attól, hogy a gyengén disszociáló vízzel vagy a belőle származó ionokkal jön létre a kölcsönhatás és ennek eredményeként milyen ionok, illetve molekulák képződnek. Ugyanúgy hidrolízisnek tekintették az ionos jellegű nátrium-acetátnak, mint a kovalens foszfor-triklorid molekulának a vízzel való reakcióját. Az első reakcióban a nátrium-acetát teljes disszociációját követően az acetátió és a víz között protonmegoszlás játszódik le, míg a második esetben, a víz disszociációjából származó OH^- -ionok a foszforral kovalens kötésű molekulákat alakítanak ki. Ennek megfelelően ma az első esetet a Brønsted féle sav-bázis reakciók csoportjába soroljuk, és csupán a második esetet tekintjük hidrolitikus folyamatnak.

sav-bázis reakciók hidrolízis

sav-bázis reakciók

hidrolízis

Ugyanakkor a poláris kovalens kötést tartalmazó fém-sók (pl. vízmentes AlCl_3 , FeCl_3) vízzel való kölcsönhatásakor a kötések felszakadnak, és a molekulák disszociálnak, miközben hidratált ionok keletkeznek. A kristályvizes sók esetén a kötés ionos jellegű, és a rácspontokban hidratált ionok vannak. Azonban egyes (különösen a nagy felületi töltéssűrűségű, elsősorban +3, +4 töltésű) hidratált fémionokban a koordinált vízmolekulák nagymértékben polarizáltak, így ezek a hidratált fémionok

Brønsted savként viselkednek a következő egyensúlyi folyamatnak megfelelően:

(Természetesen ez a folyamat a keletkező H_3O^+ -ionok elvonásával a felső nyíl irányába eltolható, sőt további vízmolekulák deprotonálódása is végbemegy, s megfelelően nagy pH-n az $\text{M}(\text{OH})_3$ hidroxid csapadék megjelenik.)

Meg kell jegyezni, hogy a víz részvételével lejátszódó protonmegoszlási és hidrolitikus reakciók között nincsen éles határvonal, és nem is mindig olyan egyszerű a reakció típusának meghatározása, mint a fent említett esetekben.

Feladat

a). Készítsünk egy-egy kémcsőbe oldatot az alábbi vegyületek egy-két kristályából és kb. 2 cm³ vízből: kálium-klorid, ammónium-klorid, alumínium-szulfát, vas(III)-klorid, antimon(III)-klorid, nátrium-karbonát. (Megjegyzés: a szilárd antimon(III)-klorid állás közben elfolyósodhat, az oldatot egy-két csepp ilyen folyadékból is készíthetjük!) Egy külön kémcsőbe tegyünk kb. 2 cm³ desztillált vizet. Az oldatokból (csapadék kiválás esetén a vizes fázisból), illetve a desztillált vízből szivornyával egy-egy cseppet cseppentsünk egy-egy kis darab univerzál indikátorpapírra és vizsgáljuk meg az oldat pH-ját az indikátorpapírhoz tartozó pH-skála segítségével.

b). Az antimon(III)-klorid vizes szuszpenziójához (a csapadék SbOCl) adjunk a csapadék feloldódásáig cseppenként tömény sósavat, majd ismét vizet.

Értelmezzék a látottakat és írják fel a megfelelő reakcióegyenleteket.

Csapadékképződéssel és gázfejlődéssel járó reakciók tanulmányozása

Az erős bázisok (pl. nátrium- vagy kálium-hidroxid) számos fémion oldatából különböző és jellegzetes színű hidroxid csapadékot választanak le. Ezen a csapadékok egy része a lúgoldat feleslegében hidroxido-komplex képződése közben feloldódik. A vizsgált fémionok közül az Pb(II), az Al(III), a Zn(II) és a Cr(III) hidroxido-komplexet képez, amelyben a koordinációs szám 4. A Cr(III), Mn(II), Fe(II), Fe(III), Co(II), Ni(II), Cu(II), Zn(II), Cd(II), Pb(II) és Al(III)-ionok vizes oldatából ammónium-ionok távollétében ammónia-oldattal is leválaszthatjuk a megfelelő hidroxidokat. Kivétel a Cu(OH)₂ és a Co(OH)₂, mert kobalt(II)-klorid esetén Co(OH)Cl, réz(II)-szulfát esetén pedig Cu₂(OH)₂SO₄ képződik.

Nem oxidáló savakban a negatív standardpotenciálú fémek hidrogénfejlődés közben oldódnak, míg a pozitív standardpotenciálú fémeket csak az oxidáló savak (pl. tömény salétromsav, tömény forró kénsav) képes feloldani nitrogén-dioxid, illetve kén-dioxid fejlődése mellett. Ugyanakkor a legkisebb standardpotenciálú fémek (alumínium, cink) erős lúgokban is oldódik hidrogénfejlődés közben és emellett a fémion tetrahidroxido komplexe képződik.

Feladat

a). Tegyük kémcsövekbe kb. fél cm^3 reagens króm(III)-, mangán(II)-, vas(II)-, vas(III)-, kobalt(II)-, nikkel(II)-, réz(II)-, cink(II)-, kadmium(II), ólom(II) és alumínium(III)-ionokat tartalmazó oldatot.

Adjunk mindegyikhez cseppenként reagens (2 mol/dm^3) nátrium-hidroxid-oldatot addig, amíg az újabb cseppre már nem válik le csapadék. Ezután adjunk a csapadékos oldatokhoz feleslegben nátrium-hidroxid-oldatot. **Jegyezzük fel a csapadékok színét, külső megjelenési formáját és azt, hogy mely csapadékok oldódtak nátrium-hidroxid-fölöslegben!**

b). Ismételjük meg a kísérletet cseppenként adagolt reagens (2 mol/dm^3) ammónia-oldattal is! **Valamennyi esetben írjuk fel a csapadékképződési és komplexképződési folyamatok egyenleteit!**

c). Kémcsövekbe helyezett kis darab alumínium, vas, réz és cink forgácsra öntsünk reagens (2 mol/dm^3) sósavoldatot. Ha nem tapasztalunk semmit, melegítsük az oldatot! **Hasonlítsuk össze a hidrogénfejlődés mértékét!**

d). Kémcsövekbe helyezett kis darab a réz forgácsra öntsünk tömény (60-63 % (m/m)-os) salétromsavoldatot. Ha hidegen nem mutatkozik változás, óvatosan, fülke alatt melegítsük fel az oldatot! **Jegyezzük fel észleléseinket!**

e). Kémcsövekbe helyezett kis darab alumínium, vas, réz és cink forgácsra öntsünk reagens (2 mol/dm^3) nátrium-hidroxid-oldatot. Ha hidegen nem mutatkozik változás, óvatosan, fülke alatt melegítsük fel az oldatot! **Jegyezzük fel észleléseinket! Valamennyi esetben írjuk fel a lejátszódó folyamatok egyenleteit!**

f). Kevés kalcium-karbonátra öntsünk reagens sósavoldatot! **Figyeljük meg a változást és írjuk fel a reakcióegyenletet!**